

O'ZBEKISTON ETNOLOGIYA FANIDA MILLIY QADRIYATLAR VA ETNIK JARAYONLAR TAHLILI

Xalilova Sarvinoz Samariddin qizi

Navoiy davlat universiteti

Tarix fakulteti Tarix talim yunalishi

1- Bosqich talabasi

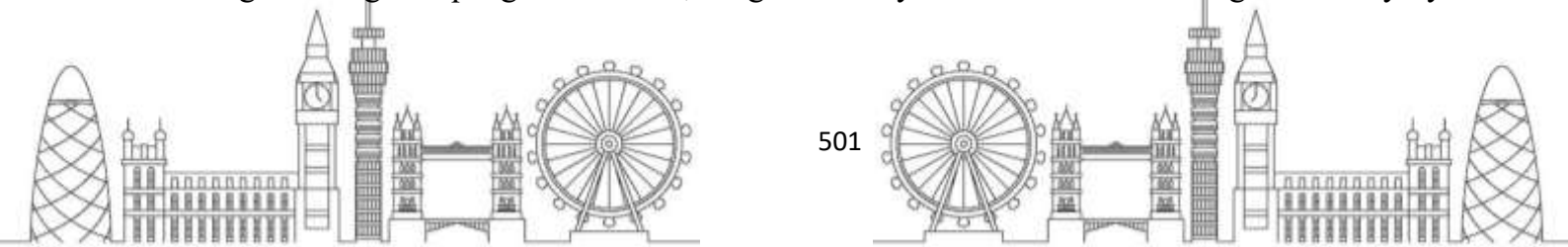
Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekiston hududida yashovchi aholining etnik tarixi, an'anaviy turmush tarzi va madaniy merosi O'zbekiston etnologiya maktabi vakillarining ilmiy qarashlari asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda etnoslarning shakllanishi va ularning moddiy-ma'naviy hayotidagi transformatsiyalar keng yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Etnologiya, O'zbekiston, etnos, etnogenez, K. Shoniyozov, I. Jabborov, moddiy madaniyat, ma'naviy meros, urf-odat, marosim.*

Ushbu maqolada Etnologiya fani O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng yangi taraqqiyot bosqichiga qadam qo'ygani. Ilgari bu fan ko'proq "Etnografiya" nomi bilan yuritilib, asosan tasviriy xarakterga ega bo'lganligi. Biroq zamonaviy o'zbek etnologiyasi millatning o'zligini anglash, uning tarixiy ildizlarini ilmiy asosda isbotlash kabi strategik vazifalarni o'z zimmasiga olgani. Bu jarayonda akademik Karim Shoniyozovning xizmatlari beqiyosligi. U o'zbek xalqining shakllanishini uzoq davom etgan murakkab jarayon sifatida ko'rsatib beriladi. O'zbekiston hududi qadimdan turli madaniyatlar chorrahasi bo'lib kelgan, bu esa mahalliy aholining ham antropologik, ham etnik jihatdan boyishiga xizmat qilgan.

Etnologik tadqiqotlar nafaqat o'tmishni, balki bugungi kundagi ijtimoiy o'zgarishlarni ham o'rganadi. Masalan, qishloq joylarda an'anaviy turmush tarzining saqlanishi va shaharlashuv jarayonining ta'siri bugungi kun etnologlari uchun asosiy tadqiqot obyekti hisoblanadi. O'zbek etnologiyasining metodologik asosi sifatida xolislik va tarixiylik tamoyillari tanlab olingan. Bu esa sovet davridagi bir tomonlama yondashuvlardan voz kechib, xalqimizning islomgacha bo'lgan va islomdan keyingi davrdagi madaniy qatlamlarini yaxlit holda o'rganish imkonini berdi. Maqolaning ushbu qismida etnologiya fanining jamiyatdagi integratsion roli, millatlararo totuvlikni ta'minlashdagi ahamiyati ham alohida ta'kidlanadi. Zero, O'zbekiston ko'p millatli davlat bo'lib, har bir etnosning madaniy xususiyatlarini o'rganish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

O'zbek xalqining moddiy va ma'naviy madaniyatini etnologik nuqtayi nazardan o'rganishda Isa Jabborovning ilmiy maktabi muhim o'rin tutadi. Olimning tadqiqotlarida o'zbeklarning xo'jalik yuritish usullari, dehqonchilik va chorvachilik madaniyati, hunarmandchilikning etnik xususiyatlari batafsil yoritilgan. Ayniqsa, milliy liboslar, turarjoy arxitekturasi va taomlar tizimi har bir mintaqa (voha) kesimida o'ziga xos farqlarga ega ekanligi aniqlangan. Masalan, Farg'ona vodiysi va Xorazm vohasidagi an'anaviy uy-

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

joy qurilishidagi tafovutlar bevosita tabiiy-geografik muhit va etnik an'analar bilan bog'liqdir. Etnologik izlanishlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalqi o'troq dehqonchilik madaniyatini yuksak darajaga ko'targan va bu uning ma'naviyatida o'z aksini topgan.

Shuningdek, ma'naviy madaniyat masalalari, xususan, oilaviy marosimlar va urf-odatlar etnolog Adham Ashirov tomonidan chuqur o'rganilgan. O'zbek xalqi hayotida "beshik to'yi", "hatna to'yi", "nikoh to'yi" va motam marosimlari nafaqat oilaviy tadbir, balki jamoaviy birdamlikni mustahkamlovchi etnik omil bo'lib xizmat qiladi. Bu marosimlarning har birida qadimiy afsonalar, sehrli va diniy qarashlar mujassamlashgan. Masalan, kelin tushirish marosimidagi olov atrofida aylanish yoki ostonaga yog' surtish kabi amallar zardushtiylik va undan ham qadimiy animistik qarashlarning qoldiqlari sifatida tahlil qilinadi. Bugungi kunda ushbu marosimlarning zamonaviylashishi (transformatsiyasi) ham fanda katta qiziqish uyg'otmoqda. An'analar o'zgarmoqda, lekin ularning etnik o'zagi saqlanib qolmoqda, bu esa millatning hayotiyligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston etnologiya fani mustaqillik yillarida milliy g'oya va o'zlikni anglashning mustahkam ilmiy poydevoriga aylandi. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalqi juda qadimiy va boy etnik tarixga ega bo'lib, u Markaziy Osiyo mintaqasidagi eng yirik va yetakchi etnoslardan biri hisoblanadi. Akademik olimlarimiz tomonidan yaratilgan darslik va monografiyalar xalqimizning nafaqat o'tmishini, balki uning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan ulkan hissasini ham ilmiy jihatdan asoslab berdi. Etnologiya fani bugungi globallashuv sharoitida "ommaviy madaniyat" xurujlariga qarshi "immunitet" vazifasini o'tamoqda. Milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz va tillarimizni saqlab qolish uchun avvalo ularning kelib chiqishi va mazmun-mohiyatini bilishimiz zarur.

Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan masalalar etnologiya fani faqatgina muzey ashyolarini o'rganish emas, balki tirik va doimo rivojlanib boruvchi jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida tayanilgan I. Jabborov, K. Shoniyozov va A. Ashirov kabi olimlarning asarlari bugungi avlod uchun haqiqiy ma'naviy xazinadir. Bu asarlar orqali biz o'zligimizni, qayerdan kelganimizni va kimligimizni teranroq anlaymiz. Kelajakda etnologik izlanishlarni yanada kengaytirish, ayniqsa, raqamli etnologiya (digital ethnology) yo'nalishini rivojlantirish orqali o'zbek madaniyatini dunyoga kengroq targ'ib qilish mumkin. Zero, milliy meros — bu xalqning ruhiyatidir. Agar xalq o'zining etnik ildizlaridan uzilib qolsa, u o'zligini yo'qotadi. Shuning uchun ham O'zbekistonda etnologiya fani strategik ahamiyatga ega bo'lib qolaveradi. Maqolada keltirilgan xulosalar talabalar, tadqiqotchilar va tariximizga qiziquvchi barcha kishilar uchun muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston etnologiya maktabi o'zining ilmiy salohiyati bilan jahon antropologiya fanida munosib o'rin egallashga to'la haqli.

FOYDALANILGAN ILMIY ADABIYOTLAR

1. Shoniyozov K. "O'zbek xalqining shakllanish jarayoni". Toshkent, "Fan" nashriyoti, 2001-yil.
2. Jabborov I. "O'zbeklar: an'anaviy xo'jaligi, turmush tarzi va etnomadaniyati". Toshkent, "Sharq" nashriyoti, 2008-yil.
3. Ashirov A. "O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari". Toshkent, 2007-yil.
4. Doniyorov A.X. "O'zbekiston etnologiyasi tarixshunosligi". Toshkent, "Yangi nashr", 2006-yil.
5. Jabborov I. "Etnologiya" (Darslik). Toshkent, "Zarqalam", 2005-yil.

